

ПСИХОЛОГІЧНА АВТОНОМІЯ І САМОСТІЙНІСТЬ: СПІЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ВІДМІННОСТІ

Чайка Г.В.

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

лабораторії психології особистості

Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України

Поняття автономії у психологічній науці досить широке, під ним різними дослідниками розуміються досить різні феномени. У наукових працях Д.О.Леонтьєва (Леонтьев Д. А., 1997) здійснена така систематизація змістових навантажень поняття «автономність»: а) відокремлення людини від оточуючого контексту (емансипація); б) риса особистості; в) базова потреба, рушійна сила, що проявляється на всіх стадіях розвитку; г) «самозакон» (реалізація права на власні життєві принципи і систему цінностей. В онтогенезі автономія формується за допомогою «набуття права на активність і ціннісних орієнтирів особистісного вибору».

У теорії самодетермінації, розробленій Е.Л. Десі та Р.М. Райаном (Гордеева Т.О., 2006), автономія розуміється як базова, вроджена потреба, як прагнення відчувати себе ініціатором власних дій, самостійно контролювати свою поведінку.

Якщо ж спробувати перекласти термін *psychological autonomy* на українську, то словник пропонує термін «психологічна самостійність». Проте, чи є ці терміни синонімічними, або за ними стоять різні поняття?

У роботі (Павлюк М.М., 2109) вказано, що самостійність - це складна системна якість суб'єкта, що має специфічний зміст і структуру та виявляється в активності до пізнання і розвитку, свободі вибору, характеризується вміннями: свідомо скеровувати власну поведінку, практичну діяльність у відповідності до наявних цінностей, поглядів та переконань, долати перешкоди на шляху до обраної життєвої траєкторії, через активізацію

особистісних ресурсів та набуття відповідної компетентності. Розвиток самостійності визначається насамперед індивідуальною цінністю «самостійність», що визначає свободу думки і дії. Виходячи з таких поглядів можна стверджувати, що самостійність – це набута особистісна риса, що змінюється протягом особистісних змін людини.

Тобто, коли йдеться про психологічну *автономію*, то можна говорити про сприяння *задоволенню цієї потреби* або про фактори, що перешкоджають її задоволенню, фруструють або гальмують її. Якщо ж говорити про *самостійність* як про набуту рису, то тут насамперед треба розглядати особливості її розвитку. Можна стверджувати що певні цілеспрямовані дії, такі як навчання, тренінги тощо, допомагають *розвивати* цю особистісну якість або певні її складові.

На думку авторів теорії самодетермінації, потреба в автономії – це потреба бути незалежним, діяти на власний розсуд, за внутрішнім, тобто за власним вмотивуванням. Проте самостійність також базується на внутрішній мотивації до виконання певних дій, завдань, і у ширшому плані на внутрішній мотивації до постановки цілей і досягнення них.

На чому ж базується така внутрішня мотивація? Які особистісні характеристики приляють їй? Однією з найважливіших детермінант становлення внутрішньої вмотивованості є ставлення людини до себе (самоствалення). Самоствалення - значною мірою визначає оцінку навколишньої дійсності, формування уявлень про світ і себе самого, забезпечує прогнозування своєї соціальної ефективності та ставлення до себе навколишніх, регулює міжособистісні взаємини, постановку і досягнення цілей. На існування внутрішньої мотивації впливають такі особистісні характеристики як відчуття власної компетентності або умілості, здатність до ініціативи і цілепокладання, усвідомлення своєї індивідуальності, незалежність у міжособистісних відносинах, здатність до вільного вибору і існування власних інтересів (Бурменская Г.В., 2005). Ще однією важливою індивідуальною характеристикою людини є

перспектива майбутнього – це показник того, якою мірою і яким чином очікуване хронологічне майбутнє стає частиною теперішнього життєвого простору. Індивідуальні відмінності у перспективі майбутнього впливають на спрямованість до цілей, оскільки ціль людини включає її очікування майбутнього. (Сердюк Л.З., 2014).

Отже, як автономія, так і самостійність особистості пов'язані з ініціацією або схваленням власної поведінки, вона стосується дій, що затверджується суб'єктом, тому що дії оцінюються як такі, що виходять з внутрішнього «Я» особистості й базуються на її справжніх цінностях та інтересах.

Виходячи з вищесказаного можна стверджувати, що поняття «психологічна автономія» та «самостійність», хоч і мають багато спільного, не тотожні. Головна відмінність в джерелах їх появи. Психологічна автономія – це потреба, тоді як самостійність – особистісна риса. Тому не варто їх плутати.

Література:

1. Бурменская Г.В. Становление автономии ребенка как проблема исследования и консультирования. В кн.: *Психологические проблемы современной российской семьи : материалы Второй Всероссийской научной конференции : в 3 ч. Ч. 1.* М.: Изд-во МГУ, 2005. С. 192-203.
2. Гордеева Т.О. Теория самодетерминации Э. Деси и Р. Райана. Психология мотивации достижения. М.: Смысл; Издательский центр "Академия", 2006. 332 с.
3. Леонтьев Д. А. Очерк психологии личности. 2 изд. М.: Смысл, 1997. 64 с.
4. Павлюк М.М. Психологія розвитку самостійності майбутнього фахівця. Авт. дис. ... д-ра психол. наук Київ, 2109. 48 с.
5. Сердюк Л.З. Діагностика спрямованості мотивації учіння студентів у ВНЗ. *Збірник наукових праць. Психологічні науки.* 2014. Вип. 2.12 (103) С. 163-168.